

י"ט תמוז

הרב יצחק הרצוג

חוקה לישראל

בתאריך י"ט בתמוז חל יום פטירתו של הרב יצחק הלוי הרצוג, שנפטר בתאריך זה בשנת תשי"ט (1959). הרב הרצוג נולד בפולין, אך בעקבות אביו ששימש ברבנות בכמה קהילות נדדה המשפחה לאנגליה וצרפת. לצד השכלתו התורנית, רכש הרב השכלה כללית וקיבל תואר דוקטור לספרות על מחקרו בנושא התכלת. לפני מלחמת העולם השנייה, כיהן הרב כרבה הראשי של אירלנד. בסיוע הראי"ה קוק, עלה הרב הרצוג לארץ ישראל ולאחר פטירת הרב קוק נבחר לכהונת הרב הראשי. רבנות בסערת הימים, היא ההגדרה לתקופת פעילותו של הרב הרצוג, לה רתם את כישוריו - הוא ייצג את עמדת העם היהודי מול ממשלת בריטניה, יצא לארצות-הברית בדרישה מהנשיא להציל את יהודי אירופה, ולאחר המלחמה יצא לאירופה לשכנע את שרידי השואה לעלות לארץ. פעילות זו לא מנעה מהרב להתחיל ולעסוק בהכנת החוקה למדינת ישראל, טרם כינונה. לשם כך השתמש הרב בהשכלתו הרחבה, התורנית והכללית, לצד כישוריו האינטלקטואליים ליצור חוקה מדינית-תורנית לעם השב לארצו. הרב חיבר ספרים רבים, בניהם שו"ת היכל יצחק, סדרת ספרים בשם 'כתבים ופסקים', העוסקת בכל תחומי החיים ובשאלות המתחדשות בארץ. ואת משנתו המדינית פרס הרב בשלושה כרכים בשם 'תחוקה לישראל על-פי התורה'.

משנתו המדינית של הרב הרצוג היא "ממשלת החוק האלוהי, התורה שמן השמים"¹. לדבריו, המדינה מונהגת על-ידי המלך והחוק העליון בה הוא חוק התורה, אך מאפשרת חקיקה משלימה שאינה נוגדת את דין התורה. מתוך תפיסה זו סבר הרב הרצוג כי יש סמכות של מלך ישראל לממשלת ישראל ויש תוקף לחלק מחוקי הכנסת, המהווים תקנות משלימות לחוקי התורה, כל עוד הם לא נוגדים את חוקי התורה. דגם ההשלמה, חוקי התורה בהתאמתם למציאות המתחדשת, הביאו את הרב ליצירת תקנות הלכתיות רבות בעניינים שונים. כדי להמחיש את משנתו המדינית של הרב הרצוג, נעסוק במתן שוויון זכויות פוליטיות לנשים. לדעת הרמב"ם², אישה אינה יכולה לשמש בתפקידים ציבוריים בעלי שררה, כלשונו: "כל משימות שבישראל אין ממנים בהם אלא איש".

¹ תחוקה לישראל על פי התורה (ח"א עמוד 7-8).

² רמב"ם (הלי מלכים פ"א ה"ה).

'דבריהם הם זיכרונם'

תורת חכמי ישראל ביום פטירתם נתנאל אוירבך

הפוסקים נלאו למצוא מקור לדבריו,³ ואף כי מצאו מקור כזה בפסיקתא,⁴ מכל-מקום כתב הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל: "שכיון שהלכה זו לא נזכרה בתלמוד לא במשנה ולא בגמרא, ומכיון שלא נאמרה הלכה זאת של איסור מינוי אישה לפרנס על הציבור שנוהג גם היום בדברי הפוסקים, הרי זו הלכה דחוייה".⁵

הרב הרצוג⁶ התמודד עם דברי הרמב"ם, ולדבריו האיסור ההלכתי אינו חל על מינוי לתקופה קצובה, שכן הגדרת 'שררה' היא תפקיד קבוע לכל חיי האדם, כדוגמת המלך, אך תפקיד זמני הקצוב מראש אינו בגדר שררה. לפיכך הוא הציע: "לתקן שמשרת שופט לא תהא אלא לזמן ידוע חמש או שבע שנים, ואז עפ"י זה תהא האישה כשרה".

אחת האפשרויות היסודיות להכשיר אישה לתפקידים ציבוריים, מבוססת על קבלת הציבור, הגדרה שיש ללמוד אותה מדבורה הנביאה ששפטה ודנה את ישראל. הראשונים שאלו, כיצד יתכן הדבר שאישה תהייה שופטת? תשובתם הייתה, שישראל קיבלו אותה עליהם לעניינים אלו, וקבלת הציבור מועילה כדרך שאדם מקבל אחד מן הקרובים.⁷

הוכחה נוספת לכך מצויה במדרש⁸ שהיו לו לשלמה המלך 'שָׁדָה וְשָׂדוֹת' היינו ידיינין זכרים ודיינות נקבות'. מכאן הוכיח הרב חיים דוד הלוי⁹ ש"שלמה ומועצתו קיבלו נשים אלו כדיינות, וקבלה ודאי שמועילה, והכל כשרים לדון בקבלה". מכאן, שאם הציבור קיבלו על עצמם אישה לתפקיד ציבורי, הרי שאין בכך 'שררה', שכן האישה הנבחרת מקבלת את סמכותה מהציבור שבחר בה, "ואין כאן אלא שררה שהציבור שורר על עצמו ומגביל עצמו לטובתו ע"י שלוחיו שמסר להם יפיו כוח זה", כלשון הרב שאול ישראל.¹⁰

הבחירות הראשונות לאספת הנבחרים של כנסת ישראל היו בשנת 1920, ועוררו מחלוקת ביישוב בארץ ישראל. במוקד הדיון עלתה השאלה ההלכתית האם נשים יכולות לבחור ולהיבחר. אחד הנימוקים ההלכתיים לאסור על נשים להיבחר בבחירות דמוקרטיות הוא העמדת אישה בתפקיד שררה.¹¹

אולם, המתירים לאישה להיבחר לתפקידים ציבוריים מתבססים על קבלת הציבור, שכן "ע"י הבחירות מכריע רוב הקהל את דעתו הסכמתו ואמונו לאותם הנבחרים, שהם יהיו באי-כוחו לפקח על כל ענייניהם הציבוריים, ועל זה אפילו הרמב"ם מודה שאין כאן שום שמץ של איסור", כדברי הרב עוזיאל.¹²

³ שו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סימן מד ד"ה נמצא); הרב חיים דוד הלוי (תחומין, כרך י עמוד 121; שו"ת מים חיים, ח"א סימן ע).

⁴ פסיקתא זוטרתא (פרשת שופטים כט ע"ב).

⁵ שו"ת פסקי עוזיאל בשאלות הזמן (סימן מד אות ב).

⁶ הרב יצחק הרצוג (תחוקה לישראל עפ"י התורה, ח"א עמוד 44-45. ראו גם, שם עמוד 102).

⁷ רשב"א (שבועות ל ע"א ד"ה ולא בנשים); ר"ן (שם ד"ה שם בגמרא ולא בנשים); תוספות הרא"ש (שם ד"ה נוהגת; נדה מט ע"ב ד"ה כל הכשר, בתירוצ השני); חינוך (מצווה עז); ערוך השלחן (ח"מ סימן ז סעיף ד). ראו עוד: תוספות (בבא קמא טו ע"א ד"ה אשר; גיטין פח ע"ב ד"ה ולא, בתירוצ השני).

⁸ מדרש (קהלת רבה פרשה ב).

⁹ שו"ת עשה לך רב (ח"ח סימן עט).

¹⁰ עמוד הימני (סימן יב אות ח); חוות בנימין (ח"א סימן יב); משפטי שאול - ארץ ומדינה (עמוד שעו-שעז); אפיקי יהודה (עמוד 353-354).

¹¹ הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי (האשה על פי תורת ישראל, עמוד צח); הרב ישראל זאב מינצברג (זאת חקת התורה, עמוד ו-ח; שו"ת שארית ישראל, ח"מ סימן ג); שו"ת משנה הלכות (ח"ז סימן רנד); הרב מאיר אמשעל (המאור, שנה י"ב, קונטרס א קז, תשרי תשכ"א, עמוד 20-14; המאור, שנה י"ב, קונטרס ב קח, חשוון-כסלו תשכ"א, עמוד 11-7).

¹² שו"ת משפטי עוזיאל בשאלות הזמן (סימן כד). ראו: שו"ת משפטי עוזיאל (ח"ד ח"מ סימן ו סוף אות ג).

'דבריהם הם זיכרונם'

תורת חכמי ישראל ביום פטירתם

נתנאל אוירבך

ב"ה

גם הרב הרצוג¹³ התיר לאישה להיבחר לתפקידים ציבוריים, לדבריו שינוי מעמד האישה בדורנו מחייב התאמה, במיוחד שלא מדובר כאן על איסור ממשי. למרות זאת הוא טוען שאמנם מדובר על הכרח משיקולי הזמן, אבל:

אני סובר בהחלט שהמקום ההולם את האישה הוא הבית ותפקידה המתאים לה שלכך נוצרה לעשות רצון בעלה בגבולות ידועים וגידול הבנים ושלא טוב הוא למין האנושי שהיא תתחרה עם הגבר בים הגועש של החיים מבחוץ וכל כבודה בת מלך פנימה, אבל מה נעשה וזרם הזמן חולל שינויים כבירים ואי-אפשר לשחות כנגד הזרם.

ביסוד זה של קבלת הציבור השתמש הרב הרצוג כדי להתיר קבלת עדות אישה בבית-הדין. כאמור, הרב עסק בכתיבת חוקה למדינה שתתבסס על דין התורה, אך אחד הקשיים הוא שאישה אינה כשרה לעדות. לדבריו, ההיתר לקבלת עדות אישה מתבסס על קבלת הציבור, דבר שיגרום גם אפשרות לקבל פסולי עדות לעדות במדינת ישראל, כגון אנשים שאינם שומרים תורה ומצוות.¹⁴ לאור הגדרה זו, קבלת הציבור, טען הרב הרצוג שיש לנבחרי הציבור סמכות לתקן תקנות שיחייבו את הציבור, שכן "חוק הפרלמנט... יש לו דין של קבלה שקיבלו עליהם בני המדינה".¹⁵

יש גדולים שבאים בכוח התורה, ויש גדולים שבאים בכוח מעשיהם.
רבינו זצ"ל זה וזה היה בידו. מתחילת בריאתו יושב אהלים היה, לא היה לו דבר חוץ מן התורה. אבל כשהוצרכה לו השעה נתחדש בו כוח חדש, ונתגלה בו כוח עשייה,
עד שנעשה בעל מעשים לעמוד בפרץ ולדחות את הגזירות,
ולהיות לנו לחומה ולמחסה בימי זעם.
(ש"י עגנון, משואה ליצחק ח"א עמוד 86)

¹³ תחוקה לישראל עפ"י התורה (ח"א עמוד 110).

¹⁴ תחוקה לישראל עפ"י התורה (ח"א עמוד 39).

¹⁵ תחוקה לישראל עפ"י התורה (ח"ב עמוד 172 ; ראו : שם עמוד 126-127).